

فصلنامه‌ی مطالعات ملی؛ ۸۷، سال بیست و دوم، شماره‌ی ۳، ۱۴۰۰، پاییز، صص ۹۱-۱۰۷

لینک مشابهت‌یابی: https://hamyab.sinaweb.net/Ci_result/details/441098B9E22D3A8F/ 25.73%

Doi: 10.22034/RJNSQ.2021.137015

Dor: 20.1001.1.1735059.1400.22.87.4.2

بررسی هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان شهر سراوان

نوع مقاله: پژوهشی

اسماء پرکی*

E-mail: asmaporki98@gmail.com

ناصر ناستی‌زایی**

E-mail: n_nastiel354@ped.usb.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۴/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱/۱۴

چکیده

این مطالعه با هدف بررسی هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان بلوچ شهر سراوان انجام گرفت. روش پژوهش توصیفی-پیمایشی بود. جامعه آماری پژوهش کلیه دانش‌آموزان بلوچ پایه سوم متوسطه دوم شهر سراوان (استان سیستان و بلوچستان) در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ به حجم ۱۰۹۳ نفر بود. ۲۷۴ دانش‌آموز به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای (برحسب جنسیت و رشته تحصیلی) مورد مطالعه قرار گرفت. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه‌ی ابعاد هویتی (سلگی، اسکندری، دلاور و برجلی، ۱۳۹۴) بود که به بررسی هویت ملی و مدرن می‌پرداخت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (تی‌تک‌نمونه‌ای و تی برای گروه‌های مستقل) با کمک نرم‌افزار SPSS21 استفاده شد. براساس یافته‌ها، وضعیت هویت ملی و هویت مدرن دانش‌آموزان در سطح بالاتر از متوسط قرار داشت. دیگر یافته‌ی این مطالعه نشان داد که دختران در مقایسه با پسران هویت ملی و هویت مدرن بالاتری داشتند.

کلیدواژه‌ها: هویت، هویت ملی، هویت مدرن، بلوچ.

* دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

** دانشیار، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران (نویسنده مسئول).

مقدمه

هویت پاسخ به چیستی و کیستی انسان‌هاست. کیستی و چیستی انسان هم‌زمان می‌تواند در ابعاد فردی، جمعی، تاریخی، دینی، ملی، قومی و مذهبی مورد تبیین قرار بگیرد. از وجه انتولوژیک، هویت چیستی و کیستی فرد را نشان می‌دهد که هم واجد معنای همسانی و هم واجد معنای هم ناهمسانی است. این‌گونه به خود یا گروه خود نگرستن از آغاز زندگی جمعی انسان وجود داشته و در قرون جدید شدت بیشتری یافته است. از این زاویه، هویت هر فرد یا گروه، ضمن برساختن همسانی‌ها با «خودی»‌ها، متضمن و مبین ناهمسانی‌ها و تمایزات مختلف و مرزبندی با «دیگران» هم بوده است (عباسی، ۱۳۹۷: ۶۹). هر فرد به واسطه‌ی سرشت مدنی، ناگزیر از پذیرش هویت‌های گوناگون در سطوح مختلف است. سطوح هویتی فردی، قومی، ملی، فراملی و فروملی، سلسله‌مراتب هویتی فرد را تشکیل می‌دهند (احمدی و گنج‌خانلو، ۱۳۹۳: ۶۲). هویت ملی بالاترین سطح هویت جمعی است که در صورت تقویت، انسجام اجتماعی را به دنبال خواهد داشت. کمال مطلوب هر حکومت ملی، برخورداری از یک ملت یکپارچه است که در میان اعضای آن، تفاوت‌های چشمگیر زبانی، مذهبی، قومی و نژادی وجود نداشته باشد و همگان به یک هویت فراگیر ملی تعلق خاطر داشته و به آن وفادار باشند؛ اما در میان کشورهای مستقل جهان کمتر کشوری یافت می‌شود که به‌طور طبیعی دارای جمعیتی فاقد تفاوت‌های زبانی، مذهبی و قومی باشد. ایران نیز کشوری دارای تنوع فرهنگی است.

شرایط و زمینه‌های ساختاری، طبیعی و جغرافیایی و تنوع فرهنگی و قومی در کشور ما از یک‌سو و فرایند جهانی شدن و بین‌المللی‌گرایی، تحولات سیاسی در جوامع پیرامونی و تهدیدات مکرر دولت‌های بزرگ فرامنطقه‌ای از سوی دیگر، موجب نگرانی‌های فزاینده‌ای از سوی مدیران ارشد و تحلیل‌گران مسائل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در خصوص مسائل قومی، یکپارچگی سرزمینی و اتحاد ملی در ایران شده است (حاجیبانی، ۱۳۸۷: ۱۴۳). از طرف دیگر، در سال‌های اخیر با تسریع و تسهیل ارتباطات زمینه برای ایجاد و تقویت ارتباطات قومی ایجاد شده است. این مسئله با فرایند جهانی شدن که باعث تضعیف و کمرنگ شدن نقش هویت‌ساز دولت شده، وضعیت بغرنجی را ایجاد کرده است (جعفرزاده‌پور و حیدری، ۱۳۹۳: ۶۳).

آنچه در ارتباط با هویت مهم است و باید ذکر شود این است که هویت در طول زمان

و طی فرایندهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی ظهور می‌کند و محصول تعاملات اجتماعی است و اینکه هویت ثابت و غیرقابل تغییر نیست، بلکه طی تغییر و تحولات مختلف، دچار قبض و بسط می‌شود. درخصوص تعاملات هویتی در استان سیستان و بلوچستان، می‌توان گفت که علاوه بر توضیحات فوق، توسعه نیافتگی اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی در این منطقه که موجب تشدید مسائل و مشکلاتی همچون فقر و بیکاری شده است و همچنین، مجاورت با کشورهای دستخوش بحران همچون افغانستان و پاکستان نیز این مسائل را تشدید کرده و فرایند ظهور هویتی را تسریع تعاملات هویتی، به خصوص تعامل بین هویت ملی و هویت قومی را دستخوش دگرگونی کرده است (کاروانی و غفاری نسب، ۱۳۹۸ ب: ۸۱). نباید از این موضوع غفلت کرد که تداوم تنوع فرهنگی به معنای وجود هویت‌های ترکیبی و انواع مرزهای هویتی بوده است و تا زمانی که تنوع و تفاوت‌های قومی به مرزهای ستیزه یا شکاف‌های فعال تبدیل نشده باشد، نباید آن را تهدیدی علیه امنیت ملی و تمامیت ارضی کشور به شمار آورد (رضازاده و بایندور، ۱۳۹۶: ۱۴۲).

با وجودی که در کشور متنوع ایران، مسئله هویت و ابعاد آن از موضوعات مهم و مورد توجه محققان و نیز سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان بوده است، پژوهشگر دریافته است که تاکنون مطالعه‌ای که به بررسی ابعاد هویتی دانش‌آموزان بلوچ بپردازد انجام نگرفته است. در جامعه‌ی امروزی، انسان از جهات مختلف و از ابعاد گوناگون مورد مطالعه قرار گرفته است و از آنجایی که هویت نیز بخش مهمی از وجود هر انسان است و زندگی شخصی و اجتماعی هر شخص تحت تأثیر هویت وی قرار می‌گیرد، لذا بررسی هویت انسان‌ها موضوع بسیار مهمی برای مطالعه و بررسی است. در این میان نوجوانان به دلیل خصوصیات خاص سنی خود بیشتر تحت تأثیر واقع می‌شوند. وجود شرایطی که بتواند نوجوان را یاری کند تا تصویر صحیحی از خود داشته و با واقع‌بینی و عینیت بیشتر به خود بنگرد، یعنی بدانند که کیست و به دنبال چه است، از یک سو سبب اطمینان خاطر و سلامت فکر او می‌گردد و از سوی دیگر، او را قدرت تطبیق می‌بخشد؛ بنابراین، مطالعه و بررسی درباره هویت، به ویژه هویت نوجوانان و تحقیق حدود و مرز آن برای حل مسائل و مشکلات جوامع کنونی، راهگشاست (عباسی اسفجیر، ۱۳۸۹). این مطالعه قصد دارد که به بررسی وضعیت هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان بلوچ بپردازد؛ بنابراین، مسئله اصلی پژوهش این است که هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان بلوچ در چه وضعیتی قرار دارند؟

سؤالات پژوهش

- ۱- هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان بلوچ در چه وضعیتی قرار دارد؟
- ۲- آیا بین هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان بلوچ برحسب جنسیت تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

مبانی نظری

کلمه هویت از نظر لغوی به معنی هستی، وجود، ماهیت و سرشت است و ریشه لغوی آن از واژه «هو» گرفته شده که اشاره به غایت، نهایت و کمال مطلق دارد و در حوزه انسانی موجب شناسایی افراد و جوامع از یکدیگر می‌شود؛ یعنی مجموعه خصوصیات رفتاری که از روی آن فرد به‌عنوان یک گروه اجتماعی شناخته می‌شود و از دیگران متمایز می‌گردد. انسان از زمانی که آغاز به شناخت خود کرد، مسئله هویت برایش مطرح گردید. هویت فرایند پاسخگویی آگاهانه هر فرد به پرسش‌هایی از چیستی‌شناسی و کیستی‌شناسی خود است، از گذشته که بوده؟ چه بوده؟ و چه هست؟ به‌عبارت‌دیگر، متعلق به کدام ملت است؟ خاستگاه اصلی و دائمی‌اش کجاست؟ دارای چه فرهنگ و تمدنی بوده؟ و چه نقشی در توسعه جهانی داشته؟ و امروزه صاحب چه جایگاه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در نظام جهانی است؟ و بالأخره ارزش‌های ملهم از هویت تاریخی او تا چه حد در تحقق اهداف اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه موردبحث کارساز خواهد بود؟ (لطف‌آبادی، ۱۳۹۲: ۵۳).

هویت واژه‌ای است که به دلیل ماهیت میان‌رشته‌ای، کاربردهای گسترده‌ای یافته و تعریف مفهومی آن به‌شدت متأثر از مکاتب و رویکردهای نظری مربوطه است. در ذیل رویکرد مدرن، بیشتر روان‌شناسان و نظریه‌پردازان شخصیت، هویت را امری فردی و شخصی تلقی کرده و بر این باورند که هویت به خصیصه‌های شخصیتی و احساسی فرد مربوط می‌شود و فرایندهای روانی، نقشی ضروری در ساخت و پرداخت هویت ایفا می‌کنند. با این حال، در رویکرد اجتماعی-فرهنگی، هویت به شکل درونی برساخته شده و به شکل بیرونی در بسترهای مختلف اجتماعی و فرهنگی از نوساخته شده و از محیطی به محیط دیگر متفاوت است. به‌عبارت‌دیگر هویت، ساخته و پرداخته ظرف زمان، مکان، فضا و موقعیت اجتماعی فرد است و هویت اجتماعی تجلی‌یافته در شخصیت، جدا از دنیای اجتماعی افراد دیگر بی‌معناست. فرد بی‌همتا و متغیر است ولی

شخصیت به صورت اجتماعی و به واسطه مراحل مختلف اجتماعی شدن و در کنش اجتماعی ساخته می‌شود. نهایتاً، در رویکرد پسامدرن نیز باور به شکل‌گیری و تعریف هویت به دور از دخالت هرگونه عامل از قبل موجود طبیعی، روانی و یا اجتماعی وجود دارد. این رویکرد که با نظریه گفتمانی شناخته می‌شود، عمدتاً متأثر از ادبیات، زبان‌شناسی و معناشناسی است (قنبری برزبان و همتی، ۱۳۹۴: ۱۱۷).

از عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری هویت می‌توان به سن، رسانه‌ها، سرمایه فرهنگی و احساس محرومیت اشاره کرد: الف) سن: از عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت، سن است؛ بدین معنی که با افزایش سن افراد، شکل‌گیری هویت ملی در آن‌ها کامل‌تر می‌گردد. کودک در همان دوران کودکی و در فرایند جامعه‌پذیری هویت جمعی نام خانواده را درونی می‌نماید؛ اما زمانی که با گروه‌های ثانویه خارج از خانواده آشنا می‌شود، دل‌بستگی‌های عاطفی وی نیز گسترش یافته و از سوی دیگر این نهادها همیشه او را به‌عنوان عضو بزرگ‌ترین «ما» که همان اجتماع ملی است مورد خطاب قرار می‌دهد. در کنار این هویت ملی، فرد متوجه می‌شود که بخشی از آموزه‌هایی که در خانواده یاد گرفته دارای ارزش است. بنابراین با افزایش سن افراد این دو بعد هویتی با هم و در کنار هم در وجود فرد درونی می‌شوند. ب) رسانه‌ها: از دیگر بهره‌مندی افراد جامعه از رسانه‌های جمعی از قبیل تلویزیون، رادیو، اینترنت، ماهواره و مطبوعات تأثیری بر شکل‌گیری هویت ملی دارد، این قضیه موجب گردیده تا افراد، بسیاری از واقعیات را از زاویه و دریچه این رسانه‌ها ببینند. بنابراین رسانه‌ها بر آگاهی و شناخت ذهنی افراد تأثیر گذاشته، به رفتارها جهت داده و هویتشان را شکل می‌دهد. ج) سرمایه فرهنگی: غنی بودن سرمایه فرهنگی به شکل‌گیری هویت ملی کمک می‌کند. افرادی که از امکانات فرهنگی همچون تحصیلات عالی، شغل مناسب، کتابخانه شخصی و همچنین سرگرمی‌هایی مثل رفتن به سینما، تئاتر و موزه، خرید روزنامه و مواردی از این قبیل بهره‌مند هستند نقش مهمی در گسترش افق دید، مدنیت و بسط روابط و تعاملات اجتماعی و به تبع آن تقویت تعلقات جمعی دارند. د) احساس محرومیت یکی دیگر از عوامل مؤثر در شکل‌گیری هویت است بدین معنی که هرچه احساس محرومیت در نزد پاسخگویان بیشتر باشد، شکل‌گیری هویت ملی با چالش مواجه می‌گردد.

تشکیل هویت فرایندی است که در تمام طول زندگی ادامه دارد، اما به سبب زاینده‌گی، خلاقیت و نیاز به استقلال در دوره نوجوانی، تکوین هویت در این دوره از

اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از دیدگاه اریکسون نوجوان برای ساختن هویت خود، در یک‌زمان با دو گروه از امور درگیر است. از سویی باید با تغییرات فیزیولوژیکی و شناختی خود سازگار شود و از سویی دیگر ناگزیر از سازگاری با نظام‌های بیرونی است. از این‌رو تشکیل هویت در جوان شامل سه امر اساسی است: ۱. نوجوان احساس ثبات و تداوم کند؛ یعنی درک کند که در طول زمان همان شخصی است که قبلاً بوده است. ۲. افراد جامعه و دیگران او را شخصی باثبات بشناسند؛ یعنی نوجوان باید بتواند تصویر باثباتی از خود به محیط ارائه دهد. ۳. او باید بر اساس شواهد عینی و اطلاعات ملموسی که از محیط دریافت می‌کند به ثبات شخصیت خود و تداوم آن اطمینان پیدا کند (بابایی، بخشیان، کریمیان و سعادت مهر، ۱۳۹۸: ۳۰۷).

ابعاد متنوعی را برای هویت متصور می‌شوند که در این پژوهش به هویت‌های ملی و مدرن پرداخته شده است. در تعریف هویت ملی اسپایبرگر و یونگرسبوک (۲۰۰۵) بر مفهوم ملت تأکید فراوان دارند و بر این نظر هستند که واژه هویت ملی شامل دو مفهوم مهم است: اول اینکه هویت ملی باید به‌عنوان شکل خاصی از هویت ملاحظه گردد، شکلی که با تمایزگذاری بین هویت فردی و جمعی فهمیده می‌شود. دوم اینکه مفهوم ملت نیز در اینجا حائز اهمیت فراوان است. ملت به یک جمعیت انسانی گفته می‌شود که دارای قلمرو تاریخی مشترک، اسطوره‌های مشترک، سرگذشت یکسان، فرهنگ عمومی و اقتصاد و حقوق قانونی یکسانی هستند. پاردی و وایلز (۲۰۰۷) در تعریف هویت ملی می‌گویند که هویت ملی بخش ویژه‌ای از هویت است که ما به شناسایی فرهنگی-سیاسی خودمان در قلمرو سرزمینی دست می‌یابیم. هویت ملی هم دارای بعد فردی یا ذهنی و هم دارای بعد جمعی است. در حالت اول تعریف این نکته را که ما به‌عنوان افراد چه کسی هستیم، روشن می‌سازد و در حالت دوم کمک می‌کند تا هر یک از ما را در زمینه‌ای از روابطمان با دیگران و در یک جامعه وسیع‌تر که به آن تعلق داریم، تعریف کند.

میلر (۱۹۹۵) تأکید می‌کند که لازمه هویت ملی این است که همه افراد چیزی مشترک داشته باشند؛ حس تعلقی که افراد در کنار هم به‌واسطه وجود آن خصوصیات مشترک، به یکدیگر دارند. از نظر میلر، آن «چیز» یک فرهنگ عمومی مشترک است. در واقع، هویت‌یابی با یک ملت و فهم مشترک از آنچه مفهوم ملت به همراه دارد. اسمیت و جارکو (۲۰۰۱) نیز هویت ملی را به‌عنوان نیروی

پیونددهنده که دولت‌ملت‌ها را باهم نگه می‌دارد و روابط آن‌ها را با خانواده و ملت‌ها شکل می‌دهد، تعریف می‌کنند. هندرسون و مک ایون (۲۰۰۵) اظهار می‌کنند که به‌رغم اینکه فرایندهای اجتماعی و تاریخی یک نوع احساس مشترک ایجاد می‌کند، هویت ملی توسط کنشگران سیاسی و گفتمان‌های نخبگان سیاسی پرورش می‌یابد و حفظ می‌شود.

دیگر بعد هویت، هویت مدرن است. در جوامع سنتی عوامل متفاوت تلاش می‌کردند تا اصالت هویت را حفظ کنند، ولی فرایند تجدد و جهانی‌شدن بستری برای تولید هویت‌های ترکیبی و پیوندی فراهم کرده است. با توسعه تجدد و فرایند جهانی‌شدن، در همه جوامع به‌تدریج منابع سنتی هویت‌ساز با چالش مواجه شده، عوامل سازنده هویت اجتماعی غیرسنتی به منصفه ظهور می‌آیند. در این حالت، کنشگران، به‌دوراز تسلط نهادهای تعیین‌گر ساختاری، چون سنت‌ها، مذاهب و عرف‌های رایج در یک فضای اجتماعی تحول‌یافته، دست به تعریف مجدد موقعیت و هویت اجتماعی خویشان در جامعه می‌زنند. تجدد تغییرات ریشه‌ای در کیفیت زندگی روزمره پدید می‌آورد و بر خصوصی‌ترین وجوه تجربیات افراد تأثیر می‌گذارد.

با این وصف، تغییرات حاصل از نهادهای امروزی به‌طورمستقیم با زندگی فردی و با خود افراد درمی‌آمیزند. نگرش به مدرنیته و نسبت آن با جامعه ایران، در آثار بسیاری از نویسندگان به این صورت بازنموده شده است که جامعه و فرهنگ ایرانی به سبب ساختارهای سنتی آن، فاقد تغییر و تحول بوده و ورود مدرنیته به ایران عملاً غیرممکن است. گروه دیگری مدرنیته را امری دارای تعارضات و تناقض‌های متعدد می‌دانند و از این‌رو، راه‌حل پذیرش مدرنیته را حذف سنت در نظر نمی‌گیرند؛ بلکه آن را در نقادی مدرنیته برای دستیابی به راهی جهت حفظ سنت‌ها می‌دانند. در گروه سوم، نظر غالب بر این است که ورود ناخواسته، ورود غیرمطلوب و وجود شرایط نامناسب در زمان ورود مدرنیته به ایران عوامل اصلی عدم تحقق مدرنیته در ایران است. در این گروه نیز عدم تحقق مدرنیته پیش‌فرض گرفته شده است. رویکرد چهارم بر آن است که مدرنیته و عناصر آن در کنار سایر عناصر بومی و سنتی جامعه قرار گرفته و در تعامل و تناسب با آن‌ها یک کلیت هویتی را برای جامعه ایران و کنشگران آن رقم می‌زند (محمدزاده و حاجیانی، ۱۳۹۶: ۲۸۴).

پیشینه پژوهش

مطالعات رضاییان، وثوقی و ساروخانی (۱۳۹۶)، احمدی و گنج خانلو (۱۳۹۳)، موحد، حیدری و بهجتی اصل (۱۳۹۳)، میرزایی و عباس‌زاده (۱۳۹۲) ربانی، یزدخواستی، حاجیانی و میرزایی (۱۳۸۸)، اکوانی (۱۳۸۷)، مقدس جعفری، شیخاوندی و شریف‌پور (۱۳۸۷)، رضایی، ریاحی و سخاوتی‌فر (۱۳۸۶)، احمدلو و افروغ (۱۳۸۲) نشان داد که قومیت‌های ایرانی نه تنها گرایش بسیاری به هویت ایرانی و اسلامی دارند، بلکه به هویت قومی خود نیز علاقه دارند و علاقه به هویت قومی آنان باعث کاهش گرایش به هویت ملی نمی‌شود.

مطالعات نشان می‌دهد که هویت ملی با سبک زندگی و سرمایه اجتماعی (شیردل، حامی کارگر و انجم شعاع، ۱۴۰۰)، آموزش و پرورش (میرزاپور، زمانی مقدم و جعفری، ۱۴۰۰)، هویت اسلامی (ایمان و روحانی، ۱۳۹۲)، رسانه‌های جمعی، تلویزیون سراسری، رادیو داخلی، رادیوهای عرب زبان خارجی و سایت‌های غیرفارسی (موحد و کاووسی، ۱۳۹۰، خلیلی اردکانی، معیدفر و ساعی، ۱۳۹۲) رابطه دارد. همچنین مطالعات صفا، ترکمان و صبوری خسروشاهی (۱۴۰۰)، کاروانی و غفاری نسب (۱۳۹۸ الف)، کاروانی و غفاری نسب (۱۳۹۸ ب) و کاروانی، غفاری نسب، احمدی و طبعی (۱۳۹۸)، قلی‌زاده (۱۳۹۰) و عبدالهی و حسین‌بر (۱۳۸۱) نشان داد که احساس تبعیض و احساس محرومیت نسبی موجب گرایش افراد به هویت قومی شده و هویت ملی را به طور منفی تحت تأثیر قرار می‌دهد.

سایر مطالعات نشان می‌دهد که هویت دینی رابطه مثبت با هویت ملی (موحد، حیدری و بهجتی اصل، ۱۳۹۳)، هویت‌های فردی، جمعی و اجتماعی (مساح، کاظمی و قربانی، ۱۳۹۱) و رابطه منفی با هویت مدرن (حسینی، حاتمی، رحیمی‌نژاد، بهرامی احسان، شفیعی و شریف‌زاده، ۱۳۹۴) دارد. سبحانی و آقاییگ پوری (۱۳۸۹) دریافتند که هر چه نگرش جوانان به جهانی‌شدن قوی‌تر باشد، هویت قومی آنان ضعیف‌تر می‌گردد. باقری و سلیمان نژاد (۱۳۸۹) دریافتند که پایگاه اقتصادی-اجتماعی با هویت قومی و هویت‌های فردی جوانان دبیرستانی شهر ایلام رابطه معنادار دارد. یافته‌های التیامی‌نیا و رشیدی‌زاده (۱۳۹۸) نشان داد که علاقه و اهتمام عملی دانشجویان دانشگاه یاسوج به ارتقای سلامت انسانی، هویت خانوادگی، هویت دینی، هویت اجتماعی یا ملی، تعالی علم و هویت فرهنگی بسیار مطلوب و جدی است.

روش

روش پژوهش توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش کلیه دانش‌آموزان پایه سوم متوسطه دوم شهر سراوان (استان سیستان و بلوچستان) در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ به حجم ۱۰۹۳ نفر (۵۸۲ پسر و ۵۱۱ دختر) بود که ۵۱ نفر در رشته ریاضی - فیزیک، ۴۵۵ نفر در رشته علوم تجربی و ۵۸۷ نفر در رشته تحصیلی علوم انسانی مشغول به تحصیل بودند. به روش نمونه‌گیری تصادفی - طبقه‌ای (برحسب جنسیت و رشته تحصیلی) و براساس فرمول نمونه‌گیری کوکران تعداد ۲۸۴ نفر مورد مطالعه قرار گرفت. تعداد ۱۰ پرسشنامه به علت نقص اطلاعات کنار گذاشته شد و نهایتاً اطلاعات ۲۷۴ پرسشنامه مورد تحلیل قرار گرفت که براساس وضعیت جمعیت‌شناختی ۱۴۷ نفر (۵۳/۶٪) پسر و ۱۲۷ نفر (۴۶/۴٪) دختر بودند، ۱۴ نفر (۵/۱۱٪) در رشته تحصیلی ریاضی - فیزیک، ۱۱۴ نفر (۴۱/۶۱٪) در رشته تحصیلی علوم تجربی و ۱۴۶ نفر (۵۳/۲۸٪) در رشته علوم انسانی مشغول به تحصیل بودند، ۱۰۰٪ دانش‌آموزان سنی مذهب بودند و زبان مادری همگی آن‌ها بلوچی بود.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه‌ی ابعاد هویتی (سلگی، اسکندری، دلاور و برجعلی، ۱۳۹۴) بود. هویت ملی دارای ۵ مؤلفه‌ی احساس غرور ملی (۱۱ گویه)، باور به برتری فرهنگ و تمدن ایرانی (۷ گویه)، ترجیح فرهنگ ایرانی (۶ گویه)، احساس تعلق به ایران (۵ گویه) و تعهد به فرهنگ و سنت‌های باستانی (۴ گویه) و هویت مدرن دارای ۲ مؤلفه‌ی تعامل و تکثر فرهنگی (۱۰ گویه) و جهانی‌نگری (۵ گویه) بود. پرسشنامه براساس طیف ۴ گزینه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۴) تنظیم شده است. مقدار پایایی پرسشنامه براساس ضریب آلفای کرونباخ در پژوهش سلگی و همکاران (۱۳۹۴) ۰/۹۵۷ و در این مطالعه ۰/۹۳ به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (تی تک نمونه‌ای، تی برای گروه‌های مستقل) با کمک نرم‌افزار SPSS²¹ استفاده شد.

یافته‌ها

در مقایسه هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان برحسب جنسیت از آزمون تی برای گروه‌های مستقل استفاده شد که نتایج در جدول‌های ۱ و ۲ گزارش شده است:

جدول شماره ۱: مقایسه هویت ملی دانش‌آموزان بر حسب جنسیت

هویت ملی و ابعاد آن	جنسیت	میانگین	انحراف میانگین	تفاوت میانگین	t	درجه آزادی	Sig
احساس غرور ملی	پسر	۳/۰۸	۰/۷۴۸	-۰/۲۹	-۳/۶۰	۲۷۲	۰/۰۰۱
	دختر	۳/۳۷	۰/۵۶۳				
باور به برتری فرهنگ و تمدن ایرانی	پسر	۳/۲۷	۰/۶۰۴	-۰/۱۶	-۲/۴۲	۲۷۲	۰/۰۱۶
	دختر	۳/۴۳	۰/۵۳۱				
ترجیح فرهنگ ایرانی	پسر	۲/۸۱	۰/۷۱۳	-۰/۴۱	-۵/۱۸	۲۷۲	۰/۰۰۱
	دختر	۳/۲۲	۰/۵۶۵				
احساس تعلق به ایران	پسر	۳/۱۴	۰/۷۰۴	-۰/۱۵	-۱/۹۶	۲۷۲	۰/۰۵۰
	دختر	۳/۲۹	۰/۵۸۰				
تعهد به فرهنگ و سنت‌های باستانی	پسر	۳/۳۱	۰/۶۳۴	-۰/۱۵	-۲/۱۶	۲۷۲	۰/۰۳۲
	دختر	۳/۴۶	۰/۴۹۷				
هویت ملی	پسر	۳/۱۲	۰/۵۶۵	-۰/۲۴	-۳/۸۰	۲۷۲	۰/۰۰۱
	دختر	۳/۳۶	۰/۴۴۲				

بر اساس یافته‌های جدول فوق، میانگین هویت ملی و ابعاد آن (احساس غرور ملی، باور به برتری فرهنگ و تمدن ایرانی، ترجیح فرهنگ ایرانی، احساس تعلق به ایران و تعهد به فرهنگ و سنت‌های باستانی) دانش‌آموزان دختر در مقایسه با دانش‌آموزان پسر بالاتر است که تفاوت میانگین‌های به دست آمده در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنی‌دار هستند؛ بنابراین می‌توان پذیرفت که دانش‌آموزان دختر در مقایسه با دانش‌آموزان پسر از هویت ملی بالاتری برخوردارند.

جدول شماره ۲: مقایسه هویت مدرن دانش‌آموزان بر حسب جنسیت

هویت مدرن و ابعاد آن	جنسیت	میانگین	انحراف میانگین	تفاوت میانگین	t	درجه آزادی	Sig
تعامل و تکثر فرهنگی	پسر	۲/۶۳	۰/۸۸۲	-۰/۴۳	-۴/۳۱	۲۷۲	۰/۰۰۱
	دختر	۳/۰۶	۰/۷۵۲				
جهانی‌نگری	پسر	۳/۱۴	۰/۸۰۷	-۰/۳۰	-۳/۳۲	۲۷۲	۰/۰۰۱
	دختر	۳/۴۴	۰/۶۵۸				
هویت مدرن	پسر	۲/۸۹	۰/۶۸۱	-۰/۳۶	-۴/۶۴	۲۷۲	۰/۰۰۱
	دختر	۳/۲۵	۰/۶۰۷				

بر اساس یافته‌های جدول فوق، میانگین هویت مدرن و ابعاد تعامل و تکثر فرهنگی و جهانی‌نگری دانش‌آموزان دختر در مقایسه با دانش‌آموزان پسر بالاتر است که تفاوت

میانگین‌های به‌دست‌آمده در سطح کمتر از ۰/۰۰۱ معنی‌دار هستند؛ بنابراین می‌توان پذیرفت که دانش‌آموزان دختر در مقایسه با دانش‌آموزان پسر از هویت مدرن بالاتری برخوردارند.

بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه با هدف بررسی هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان شهر سراوان انجام گرفت. در بررسی سؤال اول پژوهش (هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان بلوچ در چه وضعیتی قرار دارد؟) یافته‌ها نشان داد که وضعیت هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان بلوچ در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد. این یافته با یافته‌های مطالعات پیشین (احمدی و گنج‌خانلو، ۱۳۹۳، موحد و همکاران، ۱۳۹۳، خلیلی اردکانی و همکاران، ۱۳۹۲، ایمان و روحانی، ۱۳۹۲، میرزایی و عباس‌زاده، ۱۳۹۲، مقدس جعفری و همکاران، ۱۳۸۷، رضایی و همکاران، ۱۳۸۶، احمدلو و افروغ، ۱۳۸۲، التیامی‌نیا و رشیدی‌زاده، ۱۳۹۸، حافظ‌نیا و کاویانی، ۱۳۸۵ و عبدالمی و حسین‌بر، ۱۳۸۱) همسو است.

در بررسی سؤال دوم پژوهش (آیا بین هویت ملی و مدرن دانش‌آموزان بلوچ برحسب جنسیت تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟) یافته‌ها نشان داد که دانش‌آموزان دختر در مقایسه با دانش‌آموزان پسر از هویت ملی و مدرن بالاتری برخوردارند. یافته‌های مطالعات پیشین چنین یافته‌ای را تأیید می‌کند. به‌عنوان نمونه بی‌طرفان، صدیقی ارفعی و حبیب‌زاده (۱۳۹۴) پی بردند که میزان آشنایی هویت دخترها نسبت به پسرها در شهر قم به‌طور معناداری کمتر است. موسوی و اکبری زردخانه (۱۳۹۰) در مقایسه ابعاد هویتی دانشجویان دانشگاه‌های تهران نشان دادند که کلیه زیرمقیاس‌های هویتی در دانشجویان دختر در مقایسه با دانشجویان پسر بیشتر است. پیشگامی فرد، انصاری زاده، کرمی و پرهیز (۱۳۸۹) در بررسی تأثیر فضای سایبر بر هویت دانشجویان دختر دانشگاه تهران دریافتند که فضای سایبر در مواردی چون حقوق زنان و آشنایی زنان ایرانی به حقوق خود، عضویت در سایت‌های مربوط به زنان و ایجاد همبستگی و وحدت فکری، ایجاد اشتغال و بازاریابی اینترنتی و ابراز عقاید خود برخلاف گذشته از اینترنت، تأثیر معناداری بر هویت زن گذاشته است.

در برتری هویت ملی دختران بلوچ نسبت به پسران بلوچ باید گفت که بدون شک انقلاب اسلامی تحولی اساسی و ژرف در وضعیت زنان جامعه ایران به وجود آورد و جایگاه و منزلت واقعی آنان را اعتلا بخشید و دامنه مشارکت آنان را نیز گسترش داد.

در عصر حاضر زن ایرانی در پیوند با مقولاتی چون ارزش‌های اسلامی، انسانیت، آزادی، برابری، شجاعت، حق و حتی تکلیف مشارکت در تعیین سرنوشت خود و... برخلاف دو نظام معنایی سنتی و مدرن، به‌عنوان سوژه‌ای فعال، آگاه، انتخاب‌گر و مسئول مطرح شده است. نه در مقابل، بلکه در کنار مرد و نه در عرصه‌ای خاص، که در همه شئون زندگی فردی، اجتماعی و سیاسی عهده‌دار وظیفه ساخت و حفاظت از نظم سیاسی مبتنی بر اسلام و ارزش‌های الهی آن معرفی می‌شود (نیکخواه قمصری و صادقی فسائی، ۱۳۹۱: ۵).

در طی سال‌های اخیر شاهد حضور وزیر زن و معاون رئیس‌جمهوری در کابینه دولت نظام جمهوری اسلامی بودیم که این حد بالای مشارکت اجتماعی را نشان می‌دهد. در سال‌های اخیر زنان حتی در استان‌ها و شهرستان‌های دورافتاده ایران امکان حضور اجتماعی و رشد استعداد و مهارت‌هایشان را دارند. قبل از پیروزی انقلاب اسلامی نگاه و باورهای منفی نسبت به زن بلوچ وجود داشت، آنان زن را موجودی اسیر احساسات فرض می‌کردند که این باور طبیعتاً بر رفتار سیاسی زنان بلوچ مؤثر بوده است. از طرفی دیگر، تأکید باورهای سنتی بر پاکی زن موجب شده که زنان بلوچ محیط سیاسی را با زنانگی نامأنوس بیندارند، زیرا تعریف آنان از سیاست با تزویر، خیانت و دروغ مترادف است. از این رو، زنان بلوچ نتوانسته‌اند میان خویش و محیط سیاسی رابطه‌ای پدید آورند. لکن پس از پیروزی انقلاب اسلامی و با نفوذ نهادهای مشارکتی، زنان بلوچ به چنین باورهایی پشت کرده، یا به عبارتی ارزش‌های جدید در حال بازتولیدند. در عین حال، فرایند به‌کارگیری زنان بلوچ نیز در مناصب سیاسی سیر صعودی داشته است. در حقیقت، نهادهای مشارکتی همانند تشکل‌ها و انجمن‌های اجتماعی و سیاسی رسمی و کمتر رسمی پایه‌های مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان بلوچ را پدید آورده‌اند. شوراهای اسلامی شهر و روستا در افزایش مشارکت سیاسی بلوچ‌ها و به‌ویژه زنان نقش پررنگی ایفا کرده‌اند (رئیزی، تفضلی، توحید فام و طاهری، ۱۳۹۹: ۳۱۳). در نتیجه زنان بلوچ به علت مشاهده ارتقای جایگاه اجتماعی خویش پس از پیروزی انقلاب اسلامی گرایش بیشتری به هویت ملی خویش دارند.

در برتری هویت مدرن دختران بلوچ نسبت به پسران بلوچ باید گفت که جوامع در حال گذار درگیر یک نوع الگوی هویتی رو به رشد از سنتی به مدرن هستند. سرعت تحول جامعه در حال گذار، بسیاری از افراد، به‌خصوص نوجوانان را که به دنبال یافتن

پاسخی به کیستی و چیستی خود هستند، با نوعی از الگوی رو به رشد جدیدی مواجه کرده است (اعزازی، ۱۳۷۹: ۶۰).

امروزه دختران نوجوان پی برده‌اند که هویت فردی و اجتماعی آن‌ها فقط آن چیزی نیست که از طریق والدین و سنت‌ها به آن‌ها تفویض می‌شود، بلکه هویتی سوق یافته به سمت ارزش‌های مدرنی نیز وجود دارد که آن را باید به‌طور مداوم رشد دهند و در فعالیت‌های روزمره خود به‌صورت تأملی موردحفاظت و پشتیبانی قرار دهند.

در این راستا چنین به نظر می‌رسد که دختران نوجوان ما تلاش دارند از هویت تابع و سنتی خود گذر کنند و خود هویت رو به رشد جدیدی برای خویشان در جامعه ارائه دهند (بلوردی و عبدالمهی، ۱۳۹۰: ۱۴۳). قائمی‌فر و حمایت خواه جهرمی (۱۳۸۸) دریافتند که دختران در یک وضعیت گذار از هویت سنتی به هویت مدرن بسر می‌برند. به‌گونه‌ای که دختران امروز دیگر نقش‌های کلیشه‌ای و تحمیلی خانواده خویش را به راحتی نمی‌پذیرند؛ در واقع نقش‌های جنسیتی سنتی مشروعیت خویش را در ذهن دختران امروز از دست داده‌اند. خواجه‌نوری و پرنیان (۱۳۹۴) بیان می‌کنند که متغیرهای بازاندیشی، نگرش جنسیتی، وسایل ارتباط جمعی خارجی، فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطاتی و سبک زندگی مدرن موجب گرایش دختران به هویت مدرن و جهانی شدن شده است.

از آنجاکه جهانی شدن فرهنگی از طریق رسانه‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، آگاهی‌هایی را ایجاد می‌کند و عمده این آگاهی‌ها در قالب سبک‌های زندگی با جهت‌گیری مدرن انتقال می‌یابد، بنابراین طبیعی است به موازات هر چه مدرن‌تر شدن سبک زندگی افراد و زنان در نگرش سنتی به نقش‌های آنان نیز بازاندیشی و نگرش مدرن‌تر پیدا کنند (خواجه‌نوری، پرنیان و همت، ۱۳۹۲: ۴۳۳). گیدنز (۱۳۹۲) بیان می‌کند که امروزه نقش زنان ثابت و مشخص نیست. درحقیقت، مهم‌ترین اتفاقی که در حال وقوع است، این است که دیگر زنان براساس آنچه فرهنگ و یا سرنوشت به آن‌ها تحمیل می‌کرد، زندگی نمی‌کنند و هویتشان را بیشتر به‌واسطه نقش‌های اجتماعی که ایفا می‌کنند، می‌سازند؛ درحقیقت، امروزه زنان با پذیرش نقش‌هایی غیر از مادری و همسری، به برساختن هویت‌های شخصی و اجتماعی به دست خویشان روی آورده‌اند. در نتیجه‌ی این بازاندیشی‌ها، زنان در مقایسه با مردان گرایش بیشتری به هویت مدرن خواهند داشت.

با توجه به یافته‌های این مطالعه به مسئولان استان سیستان و بلوچستان توصیه می‌شود

که با برنامه‌ریزی مناسبات متنوع ملی (مثل نوروز، شب یلدا، سیزده‌بدر و...) و با برگزاری جشنواره‌ها و برنامه‌های ملی هویت ملی مردم بلوچ را ارتقا ببخشند. از محدودیت‌های این مطالعه استفاده از پرسشنامه بود. علی‌رغم اطمینان دادن به آزمودنی‌ها مبنی بر محرمانه باقی ماندن اطلاعات، احتمال سوگیری وجود دارد. از این رو، انجام چنین مطالعه‌ای به صورت کیفی یا آمیخته (کمی و کیفی) به سایر پژوهشگران پیشنهاد می‌شود. همچنین، از آنجاکه در این مطالعه دانش‌آموزان روستایی مورد بررسی قرار نگرفته بودند در تعمیم نتایج باید احتیاط نمود.

منابع

- احمدلو، حبیب؛ افروغ، عماد (۱۳۸۲)؛ «رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان تبریز». *مطالعات ملی*، (۱)۴، صص ۱۴۳-۱۰۹.
- احمدی، حمید؛ گنج‌خانلو، مصدق (۱۳۹۳)؛ «رابطه هویت ملی و هویت قومی بین جوانان شهر زاهدان». *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، (۴۰)۶، صص ۹۲-۶۲.
- احمدی‌پور، زهرا؛ حیدری موصولو، طهمورث؛ حیدری موصولو، طیبه (۱۳۸۹)؛ «تحلیل قومیت و هویت قومی در ایران؛ جهت امنیت پایدار». *انتظام اجتماعی*، (۱)۲، صص ۶۲-۳۵.
- اعزازی، شهلا (۱۳۷۹)؛ «مسئله زنان در ایران: هویت خانوادگی در برابر هویت فردی». *مجله زنان*، ۱۰(۵۶)، صص ۶۹-۶۰.
- اکوانی، سیدحمده‌الله (۱۳۸۷)؛ گرایش به هویت ملی و قومی در عرب‌های خوزستان. *مطالعات ملی*، ۹(۳۶)، صص ۱۲۶-۹۹.
- ایمان، محمدتقی؛ روحانی، علی (۱۳۹۲)؛ «هویت اسلامی و هویت‌های رقیب (هویت جهانی، ملی و قومی)، مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه شیراز». *تحقیقات فرهنگی ایران*، (۱)۶، صص ۱۴۸-۱۲۷.
- التیامی‌نیا، رضا؛ رشیدی‌زاده، بهنام (۱۳۹۸)؛ «هویت‌طلبی جدید ایرانی‌ها در بستر جهانی شدن (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه یاسوج)». *مطالعات ملی*، (۹)۲۰، صص ۹۲-۷۵.
- بابایی، انسیه؛ بخشیان، فرشته؛ کریمیان، آرام؛ سعادت مهر، سیدرضا (۱۳۹۸)؛ «عوامل مرتبط با هویت‌یابی دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران». *مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی*، ۱۷(۳)، صص ۳۱۶-۳۰۷.
- باقری، معصومه؛ سلیمان‌نژاد، محمد (۱۳۸۹)؛ «بررسی جامعه‌شناختی هویت جوانان». *جامعه‌شناسی تاریخی*، (۳)۱، صص ۱۱۲-۹۳.
- بلوردی، زهیرمصطفی؛ عبداللهی، محمد (۱۳۹۰)؛ «بررسی میزان رشد هویت فردی مدرن در میان دختران نوجوان شهر تهران سال ۱۳۸۷ (نمونه مطالعه: مقاطع پیش‌دانشگاهی)». *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی*

- زنان، ۹(۱)، صص ۱۶۴-۱۴۳.
- بیطرفان، فاطمه سادات؛ صدیقی ارفعی، فریبرز؛ حبیبزاده، عباس (۱۳۹۴)؛ «مقایسه سبک‌های هویت نوجوانان دختر و پسر و تیزهوش و عادی». *دومین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران*، تهران. مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی.
- پیشگاهی فرد، زهرا؛ انصاری‌زاده، سلیمان؛ کرمی، افشین؛ پرهیز، فریاد (۱۳۸۹)؛ «تعامل در فضای سایبر و تأثیر آن بر هویت زنان در ایران (مطالعه موردی دانشجویان دختر دانشگاه تهران)». *ژن در توسعه و سیاست*، ۸(۲)، صص ۲۰۹-۱۸۹.
- جعفرزاده‌پور، فروزنده؛ حیدری، حسین (۱۳۹۳)؛ «فراتحلیل رابطه هویت ملی و هویت قومی در ایران». *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۳(۱۱)، صص ۹۶-۶۳.
- حاجبانی، ابراهیم (۱۳۸۷)؛ «نسبت هویت ملی و هویت قومی در میان اقوام ایرانی». *جامعه‌شناسی ایران*، ۹(۴ و ۳)، صص ۱۶۴-۱۴۳.
- حافظ‌نیا، محمدرضا؛ کاویانی راد، مراد (۱۳۸۵)؛ «نقش هویت قومی در همبستگی ملی (مطالعه موردی قوم بلوچ)». *مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان*، ۲۰(۱)، صص ۴۶-۱۵.
- حسینی، سیدمهدی؛ حاتمی، جواد؛ رحیمی‌نژاد، عباس؛ بهرامی احسان، هادی؛ شفیع، رزا؛ شریف‌زاده، مسعود (۱۳۹۴)؛ «بررسی سازمان‌یافتگی هویت مدرن و مذهبی و رابطه آن با بهزیستی در دانشجویان دانشگاه تهران: تحلیل سازمان‌یافتگی خودمبتنی بر اصول معرفت‌شناختی باکوبزا». *رویش روان‌شناسی*، ۴(۴)، صص ۹۲-۷۵.
- خلیلی اردکانی، محمدعلی؛ معیدفر، سعید؛ ساعی، علی (۱۳۹۲)؛ «جهانی‌شدن و تأثیر آن بر هویت قومی و ملی: مطالعه کردهای سنندج». *مسائل اجتماعی ایران*، ۴(۱)، صص ۱۱۲-۹۱.
- خواجه‌نوری، بیژن؛ پرنیان، لیلا (۱۳۹۴)؛ «مطالعه رابطه جهانی‌شدن فرهنگی و هویت اجتماعی (مطالعه موردی: زنان شهر کرمانشاه)». *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۶(۱)، صص ۸۴-۶۵.
- خواجه‌نوری، بیژن؛ پرنیان، لیلا؛ همت، صغرا (۱۳۹۲)؛ «جهانی‌شدن فرهنگی و نگرش مردان به نقش زنان (مطالعه موردی مردان شهر شیراز)». *ژن در فرهنگ و هنر*، ۵(۳)، صص ۴۴۷-۴۳۳.
- ربانی، علی؛ یزدخواستی، بهجت؛ حاجبانی، ابراهیم؛ میرزایی، حسینعلی (۱۳۸۸)؛ «رابطه هویت ملی و قومی در بین دانشجویان آذری، کرد و عرب دانشگاه‌های دولتی ایران». *مطالعات ملی*، ۱۰(۳۹)، صص ۱۵۸-۱۳۷.
- رضازاده، اکبر؛ بایندور، ولی‌اله (۱۳۹۶)؛ «قومیت‌ها و تأثیر آن‌ها بر امنیت ملی». *دانش انتظامی لرستان*، ۵(۳)، صص ۱۶۶-۱۴۲.
- رضایی، احمد؛ ریاحی، محمداسماعیل؛ سخاوتی‌فر، نورمحمد (۱۳۸۶)؛ «گرایش به هویت ملی و قومی در ترکمن‌های ایران». *مطالعات ملی*، ۸(۴)، صص ۱۴۰-۱۱۹.
- رضاییان، علی؛ وثوقی، منصور؛ ساروخانی، باقر (۱۳۹۶)؛ «هویت ملی و محلی مردم لک». *مطالعات ملی*، ۱۸(۱)، صص ۸۳-۶۹.
- رئیسی، سیما؛ تفضلی، حسین؛ توحید فام، محمد؛ طاهری، احمدرضا (۱۳۹۹)؛ «موانع نهادی مشارکت سیاسی زنان منطقه بلوچستان». *ژن در توسعه و سیاست*، ۱۸(۲)، صص ۳۳۴-۳۱۳.
- سحابی، جلیل؛ آقاییگ پوری، هاشم (۱۳۸۹)؛ «بررسی تأثیر بُعد فرهنگی جهانی‌شدن بر هویت قومی (مطالعه موردی جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله شهرستان بوکان)». *مطالعات ملی*، ۱۱(۴۱)، صص ۱۵۳-۱۳۵.

- سیف‌اللهی، سیف‌اله؛ مروت، برزو (۱۳۹۲)؛ «شکل‌گیری هویت قومی و ملی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در نزد ساکنان کرج». *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۶(۱)، صص ۳۱-۵۰.
- شیردل، الهام؛ حامی کارگر، فاطمه؛ انجم شعاع، فاطمه (۱۴۰۰)؛ رابطه بین سرمایه اجتماعی و سبک زندگی با هویت ملی دختران نوجوان شهرستان کرمان. *مطالعات ملی*، ۲۲(۸۶)، صص ۸۷-۶۹.
- صفا، سوسن؛ ترکمان، فرح؛ صبوری خسروشاهی، حبیب (۱۴۰۰)؛ بررسی احساس تبعیض بر ابعاد هویت جوانان کُرد کرمانج استان خراسان شمالی. *مطالعات ملی*، ۲۲(۸۶)، صص ۱۱۱-۱۳۴.
- عباسی اسفنجی، علی‌اصغر (۱۳۸۹)؛ «بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه شهرستان آمل (در سال تحصیلی ۸۸-۸۷)». *جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*، ۱(۳)، صص ۱۴۲-۱۲۱.
- عباسی، خیام (۱۳۹۷)؛ «مطالعه جامعه‌شناختی هویت سنتی / مدرن دانشجویان (جامعه مورد مطالعه: دانشجویان کارشناسی دانشگاه آزاد شوشتر در سال ۱۳۹۶)». *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۹(۴)، صص ۱۰۰-۶۹.
- عبداللهی، محمد؛ حسین‌بر، محمدعثمان (۱۳۸۱)؛ «گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی در ایران». *جامعه‌شناسی ایران*، ۴(۴)، صص ۱۰۱-۱۲۶.
- قائمی‌فر، حسین؛ حمایت خواه جهرمی، مجتبی (۱۳۸۸)؛ «بررسی تأثیر خانواده بر شکل‌گیری هویت جنسیتی دختران دانشجوی دانشگاه پیام نور جهرم». *پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه*، ۲(۳)، صص ۱۰۲-۸۳.
- قلی‌زاده، سید ابراهیم (۱۳۹۰)؛ «رابطه احساس محرومیت نسبی با هویت قومی (مطالعه موردی: جمعیت بلوچ شهر زاهدان)». *پژوهش‌های دانش زمین*، ۲(۵)، صص ۱-۱۴.
- قنبری برزبان، علی؛ همتی، رضا (۱۳۹۴)؛ «هویت دینی در جامعه ایرانی: مرور نظام‌مند مطالعات انجام‌شده (۱۳۸۰-۱۳۹۲)». *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۶(۳)، صص ۱۳۸-۱۱۷.
- کاروانی، عبدالطیف؛ غفاری نسب، اسفندیار (۱۳۹۸ الف)؛ «هویت ملی و هویت قومی در زیست جهان دانشجویان بلوچ». *مسائل اجتماعی ایران*، ۱۰(۲)، صص ۲۴۱-۲۱۷.
- کاروانی، عبدالطیف؛ غفاری نسب، اسفندیار (۱۳۹۸ ب)؛ «فرایند حاشیه‌ای شدن هویت مورد مطالعه: دانشجویان بلوچ دوره تحصیلات تکمیلی». *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۰(۲)، صص ۱۰۲-۸۱.
- کاروانی، عبدالطیف؛ غفاری نسب، اسفندیار؛ احمدی، حبیب؛ طبعی، منصور (۱۳۹۸)؛ «کاوش کیفی فرایندهای برساخت هویت اجتماعی در میان دانشجویان بلوچ: به‌سوی نظریه‌ای زمینه‌ای». *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۸(۱)، صص ۸۵-۵۹.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۲)؛ *پیامدهای مدرنیت*. ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز. چاپ هفتم.
- لطف‌آبادی، محسن (۱۳۹۲)؛ «بازخوانی مفهوم نظری هویت». *خردنامه*، ۴(۱۰)، صص ۶۶-۵۳.
- محمدزاده، حمیدرضا؛ حاجیانی، ابراهیم (۱۳۹۶)؛ «طراحی مدل سنجش هویت مدرن و اعتباریابی در جامعه ایران». *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۴(۹)، صص ۳۰۷-۲۸۴.
- مرادی، علیرضا (۱۳۹۴)؛ «نقش میراث فرهنگی در تقویت هویت فرهنگی». *مهندسی فرهنگی*، ۵(۵۴) و ۵۳، صص ۱۴۴-۱۲۸.
- مساح، هاجر؛ کاظمی، حمید؛ قربانی، مریم (۱۳۹۱)؛ «بررسی رابطه ابعاد چهارگانه هویت و جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی». *روان‌شناسی و دین*، ۵(۴)، صص ۸۴-۶۹.

- مقدس جعفری، محمدحسن؛ شیخاوندی، داور؛ شریف‌پورحامد (۱۳۸۷)؛ «رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان کرد (مطالعه موردی دانشگاه پیام نور سقز)». *مطالعات ملی*، ۹(۱)، صص ۹۷-۱۲۶.
- موحد، مجید؛ حیدری، آرمان؛ بهجتی اصل، سید فخرالدین (۱۳۹۳)؛ «بررسی رابطه هویت قومی و ملی با تأکید بر نقش دین‌داری: نمونه موردی دانش‌آموزان متوسطه شهر یاسوج». *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۵(۲)، صص ۱۷۱-۱۸۸.
- موحد، مجید؛ کاوسی، فرزانه. (۱۳۹۰). عوامل فرهنگی - اجتماعی مرتبط با هویت ملی نوجوانان شهر اهواز (مطالعه موردی: دانش‌آموزان شهر اهواز). *مطالعات ملی*، ۱۲(۴۶)، صص ۱۱۳-۱۳۲.
- موسوی، رقیه؛ اکبری زردخانه، سعید. (۱۳۹۰). «تفاوت‌های جنسیتی در ابعاد هویت دانشجویان». *فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۲(۸)، صص ۳۱-۴۶.
- میرزاپور، سمیرا؛ زمانی مقدم، افسانه؛ جعفری، پریش. (۱۴۰۰). بررسی کارکرد آموزش و پرورش در نهادینه سازی هویت ملی دانش‌آموزان (در ابعاد سیاسی - جغرافیایی و دینی). *مطالعات ملی*، ۲۲(۸۶)، صص ۴۷-۲۷.
- میرزایی، حسین؛ عباس‌زاده، محمد. (۱۳۹۲). «مطالعه چگونگی تعامل هویت ملی و قومی دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان آذری، عرب و بلوچ)». *علوم اجتماعی*، ۱۰(۲)، صص ۲۴۳-۲۷۵.
- نیکخواه قمصری، نرگس؛ صادقی فسائی، سهیلا. (۱۳۹۱). «زنان فراتر از نقش‌های سنتی: بررسی جایگاه زن در کلام امام خمینی (ره)». *زن در فرهنگ و هنر*، ۴(۲)، صص ۲۴-۵.
- Henderson, A., & McEwen, N. (2005); "Do Shared Values Underpin National Identity? Examining the Role of Values in National Identity in Canada and the United". *National Identity*, 7(2), 173-191.
- Miller, D. (1995); *On Nationality*. Oxford: Clarendon Press.
- Purdie, N., & Wilss, L. (2007). "Australian National Identity: Young Peoples , Conceptions of What It Means to be Australian". *National Identities*, 9(1), 67-82.
- Smith, T., & Jarkko, L. (2001); *National pride in cross-national perspective*. Chicago, IL: University of Chicago.
- Spießberger, S., & Ungersböck, M. (2005). "National identity". *International Betriebswirtschaft, international identity seminar*.

